

ARCHÍVUM

**ALKOTÁS, GYÓGYÍTÁS, VÁLTOZÁS.
GYÖMRŐI (GELB, RÉNYI, GLÜCK, ÚJVÁRI,
LUDOWYK) EDIT ÉLETÚTJA****Borgos Anna*

Gyömrői Edit e számunkban közölt, magyarul eddig nem publikált írásában Otto Fenichelről és más berlini analitikusokról szóló emlékeit gyűjtötte össze. Fenichel kiképző analitikusa volt, később kollégája és barátja lett, akivel berlini éve alatt, az 1920-as évek elején ismerkedett meg. Az írás persze akkori önmagáról, szakmai, szociális körülményeiről, egzisztenciális nehézségeiről is szól. A „berlini évek” csak egy állomás volt a sok közül Gyömrői mozgalmas életében: Budapest, Bécs után, Prága, Budapest, Ceylon és London előtt, hogy csak a hosszabb periódusokat jelezzük.

Gyömrői Edit József Attila egyik utolsó pszichoanalitikusaként él a köztudatban, akihez a költő „áttételi szerelmében” gyönyörű verseit írta, és aki mellett megszületett a sokat elemzett *Szabad-ötletek jegyzéke*. De ki volt Gyömrői Edit azon kívül, hogy József Attila terapeuta? Az alábbiakban ezt a földrajzi hely, nyelv, szakma és életkörülmények tekintetében rendkívül sokszínű és sűrű életutat tekintem át: utakat, melyekben pszichoanalízis, irodalom, politikai aktivizmus, filozófia és művészet egyaránt helyet kapott. Az egyéni életút, bármilyen öntörvényű is, természetesen elválaszthatatlanul összefonódik a személyes és intellektuális kapcsolatokkal és a sokszor kényszerítően alakuló társadalmi-kulturális körülményekkel.

Gyömrői (Gelb) Edit 1896. szeptember 8-án született Budapesten, középosztálybeli asszimilálódott zsidó családban. Anyja Pfeifer Ilona, apja Gelb Márk bútorgyáros, királyi magyar udvari tanácsos volt. Egy húga és egy két évvel idősebb nővére volt. Apja 1865. június 19-én született, és 1899-ben magyarosította nevét Gyömrőire. Gyömrői Edit 1916-ban, házassága után, fia születése

---

* Az életrajz egy készülő hosszabb pszichobiográfiai tanulmány vázlatja. Köszönet Sarlós Ivánné Rényi Mariannak a szóbeli információkért és a rendelkezésemre bocsátott dokumentumokért, és Kumari Jayawardenának a ceyloni időszakra vonatkozó anyagokért.

előtt, sok asszimiláns zsidóhoz hasonlóan kikeresztelkedett. Apja kívánságára egy iparművészeti iskolában belső építészetet tanult, de ezt három év után, házassága előtt félbehagyta. Anyjához bonyolult, sérülésekkel teli viszony fűzte, apjához közelebb állt.¹ Akár ödipálisnak is nevezhetnénk ezt a kapcsolatot,² de pontosabb, ha azt mondjuk, hogy súlyos narcisztikus sérülésekkel volt terhelt. Kezdettől meghatározta az elismerés, a feltétel nélküli elfogadás vágya és hiányérzete Gyömrői részéről anyja irányában. Többek között ez vezethetett korai levlálásához, családtól való drasztikus elszakadásához is. 1914-ben – a családi emlékezet szerint saját kezdeményezésére – házasságot kötött Rényi Ervin vegyészmérnökkel. Első gyermekük röviddel a születése után meghalt. 1917-ben megszületett Gábor fia. 1918-ban elvált Rényitől, de vele és második feleségével is egész életében szoros barátságot tartott.³

1918-tól részt vett a Vasárnapi Kör összejövetelein, itt többek között Lesznai Annával, Spitz Renével barátkozott össze, de ismerte Lukácsot, Mannheim Károlyt, a Polányi családot is. Megismerkedett az egyik legjelentősebb magyar avantgárd író-költő-festővel, Raith Tivadarral, majd rajta keresztül Kassák Lajossal, és kapcsolatba került a magyar avantgárd körével. Nagybátyja, Hollós István révén már a tízes években érdeklődni kezdett a pszichoanalízis iránt. 1918-ban jelen volt a Budapesten tartott V. nemzetközi pszichoanalitikus kongresszuson.⁴

1919-ben verseskötete jelent meg,⁵ melyről Lesznai Anna írt kritikát a *Nyugatban*.⁶ A Tanácsköztársaság idején Gyömrői a Közoktatási Népbizottságon dolgozott, Lorsy Ernő újságírónak, a sajtóosztály vezetőjének beosztottjaként, és az ifjúsági irodalom tartozott a hatáskörébe.

A kommün bukása után Jászi Oszkár házában bujkált, de besúgták. Egy ideig együtt menekült Lukács György első feleségével, Jelena Grabenko orosz festőnővel. Kölcsönpapírokkal, fogpasztatubusba rejtett tíz pengővel Bécsbe szökött, ahol a szülői segítséget elutasítva, alkalmi munkákból tartotta el magát (varrónőként, később esernyőüzemi munkásként, majd elárusítóként dolgozott a Heller Verlag könyvüzletében). Kapcsolatban volt az ekkor Bécsben élő magyar politikai emigránsokkal és számos bécsi értelmiségivel, művésszel is. Baráti köréhez tartozott Duczynska Ilona, Balázs Béla, Sinkó Ervin, Hans Eisler, Egon Erwin Kisch és Hermann Broch, aki németre fordította néhány versét (ezek az *Aktion* című lapban jelentek meg).

¹ Erről „Az ár ellen” című önéletrajzi regényéből értesülhetünk. (1941, Kézirat)

² Vö. N. Horváth Béla: Egy pszichoanalitikusnőről. *Irodalomtörténet*, 2003/2. 265.

³ Lásd Vezér Erzsébet: Nagyön fája. Gyömrői Edit halálára. *Élet és Irodalom*, 1987. 8.; Christiane Ludwig-Körner: Edith Ludowyk Gyömrői. In: *Wiederentdeckt – Psychoanalytikerinnen in Berlin*. Bibliothek der Psychoanalyse, Psychosozial Verlag, Berlin, 1999. 119–148.

⁴ Vezér, 1987; Vezér Erzsébet videóinterjúja Gyömrői Edittel, 1979. (PIM, Hangtár)

⁵ *Rényi Edit versei*. Benkő Gyula Könyvkereskedése Kiadása, Budapest, 1919

⁶ Lesznai Anna: Rényi Edith verseiről. *Nyugat*, 1919/6.

Bécs után rövid romániai (temesvári, kolozsvári) és csehszlovákiai (ungvári) kitérő következett. Kommunista tevékenysége miatt Romániából kiutasították. Közben megismerkedett Tölgy (Glück) Lászlóval, aki a szovjet kereskedelmi képviselőként dolgozott Prágában, és férjhez ment hozzá. Férjével Berlinbe költöztek, és Gyömrői (ekkor Glück) Edit 1923–1933 között a német fővárosban élt. Itt változatos módon kereste a megélhetést és a szakmai önmegvalósítást, elismerést – művészi, mozgalmi és gyógyító tevékenységeken keresztül. Az első években ruhatervező volt a Neumann Produktion, a Hom-Film és a Tschschowa Filmtársaságnál, többek között Elisabeth Bergner filmjeihez is tervezett ruhákat. Megismerte Brechtet, Ilja Ehrenburgot, Olga Tschschowát. Fordított a Führer Verlagnak – a kommunista szakszervezet kiadójának –, tolmácsolással, fotózással foglalkozott, és egy ideig a *Rote Hilfe* című kommunista pártlap szerkesztésében is részt vett. Bár a német kommunista pártból 1934-ben kizárták, a kommunista eszméktől élete végéig nem szakadt el.⁷

Gyömrői berlini tartózkodásának egyik legfontosabb szakmai „hozádka” pszichoanalitikusi kiképződése volt. Barátja, Siegfried Bernfeld pszichoanalitikus révén került kapcsolatba a Német Pszichoanalitikus Egyesülettel. Bernfeld javasolta neki ugyanis, hogy az analízis segítene problémái megoldásában, bár ezek, amint írja, „inkább gyakorlati, mint érzelmi jellegűek voltak”.⁸ Otto Fenichelhez járt analitikus terápiába a poliklinikára, nem fizető páciensként. A terápia hamarosan kiképző analízissé alakult át, és Gyömrői 1929-től megkezdte saját analitikus praxisát. Közben ismét megélhetési problémái voltak, komolyan éhezett, de talán még ennél is rosszabbul viselte az ezzel járó kiszolgáltatottságot.

Baloldali politikai nézeteivel a Német Pszichoanalitikus Egyesület hivatalos képviselői nem rokonszenveztek, így felvétele a berlini pszichoanalitikus intézetbe eltolódott, de három éven át minden előadásra és szemináriumra bejárt. 1933 májusában előadást tartott „Bevezetés a gyermekanalízisbe” címmel.⁹ A hivatalos székfoglaló előadást 1933. június 20-án tartotta „Pseudogenitalitás egy esete analízis fixációval” címmel.¹⁰ A felvételi bizottságban Radó Sándor, Max Eitingon és Karen Horney ültek. Mint visszaemlékezésében olvashatjuk, a beszélgetés vegyes érzéseket hagyott Gyömrőiben.

Kontrollanalitikusa Hárnik Jenő és Felix Boehm, a Német Pszichoanalitikus Egyesület akkori elnöke lett, „cserébe” Gyömrői asszisztensként dolgozott

---

⁷ Vezér, 1987, 8.; Ludwig-Körner, 1999. 123–127.

⁸ Ludowyk Gyömrői Edit: Emlékezés Otto Fenichelre és a Német Pszichoanalitikus Egyesületre. Lásd jelen számunkban.

⁹ Lásd posztumusz megjelent tanulmányát: Edith Glück: Einleitung einer Kinderanalyse [1933]. In: *Luzifer Amor. Zeitschrift zur Geschichte der Psychoanalyse*, 2000, 25, 126–134. (Közvetítette: Christiane Ludwig-Körner.)

¹⁰ Lásd N. Horváth, 267.

Boehmnek. Szűkebb pszichoanalitikus baráti köréhez olyan baloldali, marxista, szintén többszörös emigráns kollégák tartoztak, mint Annie és Wilhelm Reich, Otto Fenichel, Edith Jacobson és Siegfried Bernfeld.¹¹ Ahhoz a legendás „gyerekszemináriumhoz” tartozott, amelyet Otto Fenichel és Harald Schultz-Hencke 1924-ben alapítottak fiatalabb pszichoanalitikusok részére, és amelyben az intézményes kereteken kívül dolgoztak ki és vitattak meg pszichoanalitikus témákat. Ez a vitafórum 1933-ig, Hitler hatalomra jutásáig működött. Berlinben Gyömrői kapcsolatba került az individuálpszichológusok csoportjával is, ahol megismerkedett Annemarie Wolffal. Fiát 1927-ben Annemarie Wolf gyermekotthonában helyezte el, később magához vette.

Zsidóságát egyre inkább számon tartották, s így kénytelen volt ő maga is egyre inkább számon tartani. Hitler hatalomra jutása után zsidó származása, nem utolsósorban pedig politikai nézetei és tevékenysége miatt valóban többször veszélybe került. A gyerekszeminárium megszűnt, de néhány kollégával (Reichék, Edith Jacobson, Käthe Friedländer, Barbara Lantos) még összejártak, és igyekeztek szakmai kérdésekre koncentrálni. Miután első poliklinikai páciense feljelentette, 1933-ban néhány kollégájával együtt úgy döntött, hogy Prágába emigrál. Itt hozzákezdek egy pszichoanalitikus kiképző intézet létrehozásához, és pszichoanalitikus-pedagógiai szemináriumokat és előadásokat tartottak. Gyömrői továbbra is kapcsolatban maradt Fenichellel és a marxista pszichoanalitikusok csoportjával; Kate Friedländer, Georg Gerő, Edith Jakobson, Barbara Lantos és Annie Reich mellett egyike volt azoknak, akikhez Fenichel titkos körleveleit („Rundbriefe”) intézte 1933 és 1945 között.¹²

1934-ben Gyömrői visszatért Budapestre, és a Magyarországi Pszichoanalitikai Egyesület rendkívüli tagja lett. Itt is egyfajta kritikus, ellenzéki szerepbe, talán kissé periférikus helyzetbe is került. „Előnye is, hátránya is van a birodalmi tanítvány elnevezésnek (honnét származik az elnevezés, az ördög tudja)... De az ember nehezen tudja megtenni, hogy minden oldaltól óvatosan és diplomatikusan elhatárolja magát.”¹³ Gyakran részt vett Anna Freud pénteki vitéstjein Bécsben. A Bálint-házaspár, Hermann Imre és Hollós István társaságában jelen volt az 1934. június 8–10. között Bécsben tartott osztrák–csehszlovák–olasz–magyar szimpóziumon, *Vierländertagungon*. Hollós, Hermann, Lévy Kata, Pfeifer Zsigmond és Kovács Vilma mellett az egyesület szervezésében kurzusokat tar-

¹¹ Lásd Russel Jacoby: *The Repression of Psychoanalysis. Otto Fenichel and the Political Freudians*. Basic Books, New York, 1983

¹² Lásd Otto Fenichel (1998): *119 Rundbriefe 1934–1945. I–II.* (Szerk: Johannes Reichmayer, Elke Mühlleitner.) Frankfurt am Main–Basel: Stroemfeld Verlag; Riccardo Steiner (2000): *„It is a New Kind of Diaspora”: Explorations in the Sociopolitical and Cultural Context of Psychoanalysis*. London: Karnac Books.

¹³ Fenichel, 1998. 195.

tott haladó pedagógusoknak.¹⁴ 1936 és 1938 között, Pikler Emmi, Rotter Lilián és Hermann Alice társaságában szemináriumokat és vitaesteket vezetett anyáknak és pedagógusoknak gyakorlati nevelési kérdésekről. Ezen kívül szociáldemokrata szervezetekben tartott előadásokat nőknek a gyermekkori szexualitásról és a házassági szexuális problémákról, és gyermekpszichológiai recenziókat, cikkeket publikált a *Gyermeknevelésben*, a *Korunkban*, és a *Szép Szóban* is.¹⁵

1935-ben vette át (Lesznai Anna és Hollós István, más források szerint Kulcsár István közvetítésével¹⁶) Rapaport Samutól a súlyosan depressziós (egyes pszichiátriai vélemények szerint skizofrén, mai elgondolások és diagnosztikus kategorizálás szerint borderline személyiségzavarban szenvedő) József Attila kezelését, miután Rapaport nem vállalta tovább terápiáját. Gyömrői fenntartó, szupportív kezelést folytatott.¹⁷ A költő tünetei az analízis során felerősödtek, állapota rosszabbodott, s ezért egyesek Gyömrőit tették felelőssé, de erre nincs egyértelmű bizonyíték.¹⁸ Hozzá, illetve az ő hatására – de feltehetőleg nem az ő kérésére – íródott a *Szabad-ötletek jegyzéke két ülésben* című öngyógyító, önanalitikus szövegfolyam, és több rövidebb analitikus „ihletésű” szöveg.¹⁹ 1936-ban József Attila először szerelmével, majd agresszív fenyegetésével kezdte ostromolni Gyömrőit. 1936 végén Gyömrői átadta a terápiát Bak Róbert pszichiáter-pszichoanalitikusnak, közben rövid időre Eisler Mihály József is kezelte a költőt.²⁰ Gyömrői interjúban egyértelműen elhárítja a József Attilával való találkozás számára inkább kellemetlenségeket hordozó és okozó élményét, kissé túlhangsúlyozva saját analitikusi semlegességét. Ám elismeri, hogy hatással volt rá József Attila tehetsége, különösen beszédmódja, amely szakmailag és „poétikailag” is izgalmasnak bizonyult számára.

---

¹⁴ Ld. Fenichel, 1998. 442.

¹⁵ Gyömrői Edit: Székely Béla: „A gyermekek szexualitása”. *Szép Szó*, 1936, 3, 284–285.; A gyermekkori félelmekről. *Gyermeknevelés*, 1936, 3, 130–132.; A gyermekek szexualitásáról. (Székely Béla könyvéről). *Korunk*, 1937, 1, 95.; Ne taposd el a szegény kis bogarat! *Gyermeknevelés*, 5, 67–68. Engedjük-e újságot olvasni a gyermeket? *Gyermeknevelés*, 1938, 6, 109–110.

¹⁶ Lásd Szabolcsi Miklós: *Kész a leltár*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1998. 454.

¹⁷ Gyömrői emlékeit József Attila analiziséről és József Attila hozzá írt leveleit ld. Vezér Erzsébet interjújában [1971]. In: *Megőrzött, öreg hangok. Válogatott interjúk*. Vál., szerk. Eörsi István, Maróti István. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2004. 181–192. Lásd még: Horváth Béla: József Attila Gyömrői Edítchez írt versei. *Életünk*, 1981. 12.

¹⁸ Lásd Gyertyán Ervin: Vád és valóság. A József Attila-dráma néhány szereplőjéről. In: *Párbeszéd sokszemközt*. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1973. 37–64.

¹⁹ Lásd [Álomleírás], [Átmentem a Párisiba...], Pszichoanalízis, Sárgahajúak szövetsége. In: Horváth Iván, Tverdota György (szerk.): „miért fáj ma is”. *Az ismeretlen József Attila*. Balassi Kiadó, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1992. 387–415.

²⁰ A terápiás kapcsolatról lásd Bókay Antal, Jádi Ferenc és Stark András: „Köztetek lettem én bolond...” Sors és vers József Attila utolsó éveiben. *JAK* füzetek 3. Magvető Könyvkiadó, 1982. 145–149.; Vezér [1971], 2004. 181–185.; Szabolcsi, 1998. 453–457.; Tverdota György: *A komor föltámadás titka*. Pannonica Kiadó, Budapest, 1998. 199–203.; „miért fáj...” 1992. 398–402.; Valachi Anna: „Bolondot játszottak velem...” József Attila és az elmebetegség stigmája. *Új Forrás*, 2005. május.

„És ha az ember dolgozott skizofrénekkal, nem lehet nem észrevenni, hogy a nyelvnek, a szónak, a beszédnek milyen más kvalitása van náluk, mint a mi számunkra. Attilánál is észrevettem, hogy szinte eszi a szót, köpi a szót. [...] Valahogy köze van hozzá, úgy használja a szót, mint egy anyagot. Egyszer mondott egy gyönyörűt. Azt mondta: »Veszem a szót, földobom a levegőbe, ott szétesik, és újra megfogom, és akkor valami más.«²¹

Emberi és erotikus vonzereje sokakra hatással volt. Kulcsár István visszaemlékezése szerint épp ezért volt veszélyes lépés hozzáküldeni József Attilát: „Én küldtem őt – talán ez volt az egyik, mondjam így? bűnöm – Gyömrői Edithhez. Gyömrői Edit kitűnő analitikus volt, de hozzá József Attilát nem lett volna szabad küldenem. Azért, mert – zárja el egy kicsit a magnetofont... mindegy, legyen ez is a hangszalagon –, szóval azért nem lett volna szabad Attilának Gyömrői Edithhez menni, mert Edit nagyon szeduktív nő, szeduktív személyiség volt. Nem olyan valaki, aki ezt akarja csinálni, mint ahogyan az oroszlán meg a tigris sem akar ragadozni... De mindenki, akire Edit ránézett – olyan bűvölő szemekkel –, az ilyen vagy olyan módon beleszeretett.”²² Gyömrői „bűbájosságáról” egy közeli barát, a fotográfus Reismann Mariann („foto Mariann”) is megemlékezik nekrológiájában: „Boszorkány volt. Abból a fajtából, akit elégettek, mert bűbájos volt. Rengeteg emberen segített, visszahozta őket az elviselhető életbe.”²³

1938-ban kommunista zsidó analitikusként újra bizonytalanra vált a helyzete, fizető páciensei elfogytak. Az Ernest Jonestól kapott anyagi támogatás segítségével és John Rickman angol analitikus közvetítésével 1939 februárjában végül Ceylonba emigrált harmadik férjével, Újvári László újságíróval. (Ennek stádiumairól, nehézségeiről a Rickmannel és Jonesszal folytatott levélváltás tudósít.)²⁴

Fiával 1939 és 1941 között intenzív levelezést folytattak, amelynek sajnos csak Gábortól származó része maradt meg. Gabi itthon maradt, de azzal a törekvéssel, hogy előbb-utóbb Amerikába emigrál Gyömrői nővéréhez. A levelekből egy korán felnőtté vált, magáról és környezetéről gondoskodó, gondolkodó ember, valamint egy nem hagyományos, ám igen szoros anya-gyerek kapcsolat képe bontakozik ki. Mindazonáltal felmerül a kérdés: miért nem vitte magával Gyömrői az akkor huszonkét éves fiút az emigrációba, el a bizonytalan helyzetből, amelyből ő maga is menekülni kényszerült? Erre talán magyarázatot adhat, hogy fiát kezdettől fogva, tudatosan, felnőt, önálló lénynek tekintette. Rendkívül fontos volt számára, hogy a gyermeket ne tekintse tulajdo-

²¹ Lásd Vezér, [1971] 2004. 183.

²² „Én így emlékezem”. József Attiláról dr. Kulcsár Istvánnal. (Murányi Gábor riportja.) *Magyar Nemzet*, 1984, szept. 29. 11.

²³ Reismann Mariann: Gazdag, szép, hosszú élet. *Új Tükör*, 1987/18. 45.

²⁴ A levelek a British Psychoanalytical Society Archívumában találhatóak.

nának, hogy megadja neki azt a szabadságot, amit gyerekkorában ő annyira hiányolt. Ugyanakkor paradox módon, ezzel az elengedéssel együtt mintha azt a gondoskodást, intimitást is megvonta volna tőle, amit gyermekként ugyancsak nélkülözött, s ezzel mintha észrevétlenül mégis megismételte volna a gyerekkori mintát.

1941-ben Gabit behívják munkaszolgálatra. Először Esztergomban, majd a Kárpátokban teljesít szolgálatot. 1943-ban néhány társával megszönik a munkaszolgálatból, és kelet felé indulnak, hogy csatlakozzanak a Vörös Hadsereghez. Azonban járványterületre tévednek (egy Krennevoje nevű községben), és nem engedik őket tovább. Mind a négyen megkapják a tífuszt; s Gabi és két társa nem épül fel a betegségből. 1943. márciusában hal meg, a túlélő társ temeti el.²⁵ Gyömrőinek nem ez volt az egyetlen otthoni vesztesége, bár kétségtelenül ez volt a legsúlyosabb. Fel kellett dolgoznia húga és apja halálát is. Első férje Gabi halála körülményeinek megismerése után mintegy egy éves (a történetekhez képest pedig hároméves) késéssel számol be levélben a veszteségekről.

A ceyloni élet nem indult könnyen. Ez volt a legnagyobb földrajzi, kulturális és szociális váltás Gyömrői életében. Igen nyomasztó volt számára az elszigeteltség, a korlátozott munkalehetőségek, az ismeretlen közeg, a kiszolgáltatottság, a beteg férjről való folyamatos gondoskodás, az aggodalom az otthoniakért.²⁶ Újvári László 1940-ben leukémiában meghalt. Gyömrői férje halála után Colombo elhagyására készült, ám ezt a tervet módosította, hogy megismerte Evelyn Frederick Charles Ludowykot. Ludowyk neves Shakespeare-kutató volt, a colombói egyetem anglistika tanszékének vezetője, és az egyetemen működő English Dramatic Society vezetője, rendezője. Kölcsönös vonzalom szövődött köztük. 1941 elején Gyömrői Los Angelesbe hajózott nővéréhez, eredetileg a végleges letelepedés szándékával, amiben az oda emigrált Otto Fenichel is támogatta. Kaliforniában több berlini kollégája is élt ekkor. Ludowyk levelei azonban visszafordították, és ugyancsak Fenichel anyagi segítségével visszatért Ceylonba. Megérkezése után, 1942. március 25-én azonnal összeházasodtak. Gyömrői férje munkájához kapcsolódva is kamatoztatta „kézműves” tudását és kreativitását: jelmezeket és díszleteket tervezett az előadásokhoz, és nagy népszerűsége tett szert a hallgatók körében.²⁷

Ha eleinte nehezen is, de folytatta analitikusi tevékenységét Ceylonban, tagja volt az indiai pszichoanalitikus egyesületnek, kiképző- és kontrollanalízist

---

²⁵ Lásd Rényi Ervin levelét Gyömrői Edithez, 1946. április 4. (Sarlós Ivánné Rényi Mariann tulajdona.)

²⁶ Erről John Rickmannak írt 1939-es levelei tudósítanak. (British Psychoanalytical Society Archive)

²⁷ Lásd Osmund Jayaratne: *Memoirs of Osmund Jayaratne*. Godage International Publishers, Colombo, 2004. 16–19.

folytatott, részben a saját házában, leginkább tanároknak. Előadásokat és szemináriumokat tartott, rádióadásokban beszélt anyáknak a nevelésről.²⁸

Akkoriban még nem működött hivatalos pszichoanalitikus szervezet Ceylonban. Gyömrői a ceyloni szocialista párt, az LSSP fiatalabb tagjainak tartott vezető pszichoanalitikus órákat.²⁹

Gyömrőit hajtotta az őt befogadó keleti kultúra és filozófia megismerésének vágya, érdeklődni kezdett a buddhista vallástörténet iránt. Fontosnak tartotta, hogy közel kerüljön annak a helynek a kultúrájához, amelyben élt. Ez többek között a terápia kommunikációs nehézségeinek feloldásához is fontos volt. Az érdeklődés csakhamar elmélyült, és rendszeres formát is öltött: tanulni kezdett, és 1944-ben „Csoda és hit a korai buddhizmusban” címmel megvédte doktori disszertációját.³⁰ A kezdeti idegenkedést, tanácstalanságot és kommunikációs nehézségeket csakhamar felváltotta a keleti világnézet és kultúra iránti nyitottság és azonosulási törekvés, képesség.

Bekapcsolódott a ceyloni baloldali és nőmozgalmakba is. Kapcsolatban állt a (világon az egyik legjelentősebb) trockista párt tagjaival. Részt vett az első autonóm ceyloni női egyesületet, a United Women's Front (EKP – Eksath Kantha Peramuna) megalapításában. A csoport leginkább a munkásnők életkörülményeinek javításával, a nők egészségével, az anya- és csecsemőhalandósággal, a női körtermek állapotával és a szegények lakásügyével foglalkozott.³¹ Aktív tagja volt az LSSP női szekciójának is. Cikkeket közölt a *Nation*be, és álneven az LSSP angol nyelvű lapjaiba is. 1948-ban a *Times*ban „Feminism or Socialism” címmel jelent meg írása.³² A „nőkérdéshez” való affinitása személyes érintettségéből, illetve a baloldali elkötelezettségű ember kisebbségek iránti szolidaritásából is adódott.

1955-ben etno-pszichoanalitikus tanulmánya jelent meg „A lányok pubertáskori rítusai egy változóban lévő társadalomban” címmel.³³ Itt sűrítve jelen-

²⁸ 1948–49: Programme of Courses: A course of lectures on different psycho-analytical topics (Dr. E. Ludowyk-Gyomroi [sic]); [...] Public Lecture: Dr. E. Ludowyk-Gyomroi: „Ten Years After: An Evaluation of the Work of Freud”. „Reports of Training Activities”. *Bulletin of the International Psychoanalytical Association*, 1950

²⁹ Lásd Jayaratne. 2004. 18.

³⁰ További cikkei ebből az időszakból: Edith Ludowyk-Gyömrői: Martha Mitnitzky-Vágó: „Ethos, Hypokrisie und Libidohaushalt” *The Psychoanalytic Quarterly*, 1944. 13, 119–120. (Recenzió); Edith Ludowyk: Aurea Prima Sata Est. *University of Ceylon Review*, 1944, 2, April; Edith Ludowyk-Gyomroi: The Valuation of *Saddhā* in Early Buddhist Texts. *University of Ceylon Review*, 1947, 5, 2, 32–49.

³¹ Lásd Kumari Jayawardena: *The White Woman's Other Burden: Western Women and South Asia During British Rule*. Routledge, London and New York, 1995. 256.

³² Lásd Neloufer de Mel, Ramani Muttetuwegama: „Sisters in Arms: The Eksath Kantha Peramuna”. *Pravada*, 1996, Vol 4, No. 10. 22–26.

³³ Edith Ludowyk Gyömrői: Pubertätsriten der Mädchen in einer in Umwandlung begriffenen Gesellschaft. In: Maria Pfister-Amende (szerk.): *Geistige Hygiene. Forschung und Praxis*. Benno Schwabe & Co., Basel, 1955. 237–251.

nek meg érdeklődési területei: együttesen foglalkozik a társadalmi változások, a pszichoanalízis, a pubertás, a nőiség és a rítusok problémáival.

Művészi tevékenységével sem hagyott fel. Szóni kezdett, de ezt sem csak magának – iskolát alapított ceyloni nők számára, ahol tanította őket (miközben ő is megtanulta tőlük a helyi motívumokat). Faliszőnyegeivel díjakat nyert nemzetközi kiállításokon Kairóban, Rómában, New Yorkban.³⁴

1956-ban (elsősorban a szervezete számára egyre megterhelőbb klíma miatt) Londonba költözött férjével. Itt elismert analitikus lett, és egészen nyolcvanéves koráig folytatott pszichoanalitikus praxist. Tagja volt a Brit Pszichoanalitikus Egyesületnek, Anna Freud köréhez tartozott, a Hampstead Clinic (a mai Anna Freud Intézet) munkatársa lett, analitikusokat képezett ki, időnként publikált. Tanulmányai közül a legismertebb a több nyelvre lefordított „Egy koncentrációs tábor túlélő fiatal lány analízise” című esettanulmány.³⁵ 1960-ban „Mrs. Joyce Edwards” címmel írt harmincoldalas esettanulmányt, „Sylia Zarkhi” címmel pedig egy 1980 táján született, szinte könyvnyi hosszúságú (106 oldalas) gépirat maradt fenn, amelyet soha nem publikált.

A hetvenes években többször hazalátogatott, és felvette a kapcsolatot magyarországi kollégáival. Az 1971-es bécsi nemzetközi pszichoanalitikus kongresszuson Hidas Györggyel folytatott eszmecserét a magyar pszichoanalitikusoknak a Nemzetközi Pszichoanalitikus Egyesületbe való újrafelvételéről, és az e célból létrehozott bizottságban is tevékeny szerepet vállalt. 1975-ben előadást tartott Budapesten a Magyar Tudományos Akadémia meghívására.

Férje 1985-ben meghalt, Ekkor kollégái és barátai, Anne-Marie és Joseph Sandler londoni házába költözött. 1987. február 11-én hunyt el.

Erős affinitása volt az önkifejezéshez, az íráshoz, nem annyira szakmai publikációk, mint inkább önéletrajzi vagy fiktív történetek formájában. Visszatérő problémája volt a nyelvvesztés fájdalma, nehézsége. Az élő magyar nyelvel való kapcsolatát elveszítette, ugyanakkor egyik tartózkodási helyének nyelvét sem sajátította el anyanyelvi szinten. Hermann Broch inspirációjára novellákkal próbálkozott németül, de miután magyarra fordította őket, arra döbönt rá, hogy ami németül szépnek és eredetinek tűnt, arról magyarul kiderült, hogy valójában menthetetlenül közhelyes.³⁶ Sok szövege elveszhetett, vagy maga semmisítette meg. *A Cat Is a Cat* címmel macskatörténeteket írt angolul, saját élményekből. Két regényt írt német nyelven. Az egyik a bibliai tárgyú *Megbékélés*, amely 1979-ben magyarul is megjelent.³⁷ A másik, önéletrajzi műve, a *Gegen den Storm* [1941] és magyar fordítása (*Az ár ellen*) kéziratban van.

---

³⁴ Lásd Ludwig-Körner, 1999. 138.; <http://www.travelsrilanka.com/shopping/handicrafts/index.php>

³⁵ Magyarul lásd *Thalassa*, 1994/1–2. 32–52.

³⁶ Lásd Vezér Erzsébet videóinterjúja, 1979. PIM, Hangtár

³⁷ Rényi Edit: *Megbékélés*. Magvető Kiadó, Budapest, 1979.

Gyömrői gazdag és színes életútja, a nők előtt éppen csak megnyíló szakmákban való intenzív részvétele, különféle csoportok közti „összekötő” tevékenysége, sokrétű kapcsolódásai, ugyanakkor öntörvényűsége, „az ár ellen” úszó személyisége kiemelkedő analitikustársai között is kivételessé teszik. Annak az új értelmiségi nőnek a szerencsés példája, aki elutasítja az anyagi, társas és intellektuális függőségeket, a sodródást – ám keresi, sőt képes újra meg újra produktívan befogadni, feldolgozni, felhasználni az emberi és szellemi kapcsolódásokat, hatásokat. Nőisége csak az egyik réteg változatos meghatározottságai, identitásai között. Alapvetően hozzátartoznak személyiségéhez politikai elkötelezettségei, művészi hajlamai, változóan megélt zsidósága és szakmai identitása is. Bár életforma-, nyelv-, szakma- és kapcsolatváltásainak feldolgozása nem volt mindig konfliktusmentes, személyes és szakmai újrakezdései nem addigi identitásának kudarcát vagy megkérdőjelezését jelentették számára, hanem – sokszor történelmi kényszerek hatására – a folyamatos fejlődésnek, az új élmények és tudások felfedezésének képességét és értékét.